
ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Отримано: 3 квітня 2023 р.

Прорецензовано: 20 квітня 2023 р.

Прийнято до друку: 29 квітня 2023 р.

e-mail: saphochka1@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6182-9267>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-17(85)-214-217

Борзенко О. П. Міжособистісне спілкування викладачів при викладанні іноземних мов як лінгвістичний обіг комунікативним підходом. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 17(85). С. 214–217.

УДК: 81:378:37.02

Борзенко Олександра Павлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

МІЖОСОБИСТІСНЕ СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ЛІНГВІСТИЧНИЙ ОБІГ КОМУНІКАТИВНИМ ПІДХОДОМ

На основі здійсненого дослідження встановлено, що викладання іноземних мов та його успіх визначаються рівнем комунікативної компетентності спілкування викладачів. Оволодіння спілкуванням як лінгвістичним обігом комунікативного підходу дає змогу уникнути конфліктів, вдосконалити своє мистецтво комунікативної поведінки, правильно висловлювати свої думки, відстоювати свою позицію, що сприяє суспільному успіху, максимальної своєї реалізації. Зазначається як високий рівень соціальної і міжкультурної мобільності спонукає людей частіше спілкуватися. Спілкування – одна з необхідно-важливих умов розвитку й формування суспільства та будь-якої діяльності особистості. Часто «спілкування» ототожнюють з «комунікацією», однак ці поняття різняться між собою. Звернуто увагу на те, що у процесі педагогічної діяльності викладачі іноземних мов повинні урахувати різні аспекти спілкування, його особливості, але щоб стати майстром іноземного спілкування, необхідно мати якості, важливі для міжособистісних відносин. Розглянуто список якостей, які повинні бути своєрідним орієнтиром для викладачів при спілкуванні: до чого прагнути, які риси виховувати, культивувати не тільки в себе, а і у студентів. Визначено, що становлення висококваліфікованих викладачів іноземних мов можливе за умов сформованого міжособистісного спілкування, що залежить від індивідуальних особливостей, педагогічного досвіду, професійної компетентності, яка передбачає поєднання знань із методики викладання іноземних мов, лінгвістики, соціології, психології, культурології тощо. Іншими словами кожного викладача характеризує власне спілкування, яке є унікальним та неповторним. Зазначаються декілька функцій, які виконує спілкування в сучасному інформаційно-насиченому суспільстві.

Проаналізовані погляди вчених стосовно проблеми спілкування та зроблені висновки.

Ключові слова: викладачі, викладання іноземних мов, спілкування, комунікаційний підхід, лінгвістичний обіг, студенти.

Oleksandra Borzenko,
PhD in Pedagogy, Docent,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Kharkiv National Automobile and Highway University

INTERPERSONAL COMMUNICATION OF TEACHERS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES AS LINGUISTIC CIRCULATION WITH A COMMUNICATIVE APPROACH

On the basis of the conducted research, it was established that the teaching of foreign languages and its success are determined by the level of communicative competence of teachers. Mastering communication as a linguistic circuit of a communicative approach allows you to avoid conflicts, improve your art of communicative behavior, correctly express your thoughts, defend your position, which contributes to social success, maximum self-realization. It is noted that a high level of social and intercultural mobility encourages people to communicate more often. Communication is one of the necessary and important conditions for the development and formation of society and any individual activity. Often "communication" is equated with "verbal interaction", but these concepts differ from each other. Attention is drawn to the fact that in the process of pedagogical activity, teachers of foreign languages should take into account various aspects of communication, its features, but in order to become a master of foreign language communication, it is necessary to have qualities that are important for interpersonal relations. The list of qualities that should be a kind of reference point for teachers in communication is considered: what to strive for, what traits to educate, cultivate not only in oneself, but also in students. It was determined that the formation of highly qualified teachers of foreign languages is possible under the conditions of formed interpersonal communication, which depends on individual characteristics, pedagogical experience, professional competence, which involves a combination of knowledge from the methodology of teaching foreign languages, linguistics, sociology, psychology, cultural studies, etc. In other words, each teacher is characterized by his own communication, which is unique and unrepeatable. Several functions performed by communication in today's information-rich society are noted.

The views of scientists on the problem of communication were analyzed and conclusions were drawn.

Keywords: teachers, foreign language teaching, communication, communication approach, linguistic circulation, students.

Постановка проблеми. Успіх при викладанні іноземних мов значною мірою визначається рівнем іншомовної комунікативної компетентності викладачів. Сьогодні соціальна та міжкультурна мобільність потребує від людей ефективного іншомовного спілкування, що вимагає від них рішення проблем засвоєння моральних та етичних основ. Швидкий розвиток нових педагогічних технологій та широка доступність інформаційних ресурсів потребують відповідного перегляду діяль- нісного підходу до аналізу питань з проблем спілкування.

Актуальність дослідження. Зв'язки комунікативного підходу, його процеси, методи й методики, постійне зростання значення теорії комунікації свідчать про актуальність ролі у дослідженні проблем функціонування суспільств, пізнанні сутності особистості, яка може спілкуватися, а також вдосконалити власні навички, знання, уміння.

Аналіз досліджень. Міжкультурна взаємодія між людьми різних країн вимагає багато спілкуватися. Для викладача спілкування – це професійний обов'язок. У процесі педагогічної діяльності викладачі іноземних мов повинні показати свою якісну іншомовну комунікативну компетентність. Але щоб стати професіоналом іншомовного спілкування, необхідні якісні комунікативні вміння, а також забезпечення процесу викладання ефективними мовними засобами навчання.

Список цих якостей встановив польський психолог Є. Мелібруда. Він повинен бути своєрідним орієнтиром для викладачів: до чого прагнути, які риси виховувати, культивувати не тільки в себе, а і у студентів. Для спілкування важливі: емпатія, доброзичливість, автентичність, конкретність, ініціативність, безпосередність, відкритість, прийняття почуттів, конфронтація (Слесик, 2005: 87).

Психологи П. Вацлавік, Д. Бівін, Д. Джексон у праці «Прагматика людських комунікацій» зазначили важливіші особливості міжособистісного спілкування: неунікність, двоаспектність (значеннєвий та реляційний аспекти), невідтворність, взаємоприспособлення учасників спілкування, симетричність і компліментарність тощо. А німецький філософ М. Гайдеггер вважав людину особистістю, тоді, коли вона розуміє внутрішній світ іншої особистості. Але цього можливо досягнути тільки в спілкуванні.

Як зазначає Ф. Бацевич, німецький лінгвіст Е. Гроссе, наголошував, що «комунікація є акцією спілкування за допомогою знаків (мовних і немовних), яка слугує меті передавання інформації незалежно від способу та намірів» (Grosse, 1976). Термін «комунікація» можна вживати як синонім терміна «спілкування» з метою наголошення на процесах соціальної взаємодії, що розглядаються в їхньому знаковому втіленні (Бацевич, 2009: 33).

Проблему міжособистісного спілкування активно досліджували науковці багатьох країн світу – В. Адмоні, Ф. Бацевич, І. Голубовська, Е. Гроссе, Ю. Захарова Г. Кларк, Е. Косеріу, М. Кочерган, С. Ніколаєва, Е. Сірдал, М. Стаббз, Д. Хаймз, М. Халідей, З. Харріс, О. Яшенкова та ін. Вчені наголошують, що успішний комунікативний підхід особистості, мовна діяльність відображає взаємодію соціального, інтелектуального в її поведінці, а також спроможність здійснювати складне, багатокomпонентне, динамічне, цілісне спілкування. Аналіз наукового матеріалу свідчить, що у своїх працях науковці виявляють мовні елементи комунікації, які найповніше відображають лінгвістичний обіг сутності комунікативного підходу у реальному спілкуванні.

Процес спілкування та необхідні для його протікання якості особистості дозволяють викладачам іноземних мов використовувати в комунікативних ситуаціях свої знання, уміння, професійні можливості та володіння культурою країни, мова якою вивчається.

Мета статті проаналізувати питання про роль спілкування при викладанні іноземної мови викладачами, що слугує орієнтиром в комунікативних ситуаціях для передавання інформації.

Виклад основного матеріалу. Суспільство потребує необхідності у спілкуванні (спілкування – це наша природна потреба) між людьми різних національностей. Оскільки навчально-виховний процес викладання іноземних мов проходить на фоні спілкування, найважливішим аспектом професійної компетентності викладачів є іншомовна комунікативна компетенція. Іншомовна комунікативна компетенція, сприяє реалізації практичних навичок спілкування з представниками інших культур.

Життя і діяльність суспільств неможливі без спілкування. Спілкування – одна з необхідно-важливих умов розвитку й формування суспільства та будь-якої діяльності особистості. Часто «спілкування» ототожують з «комунікацією», однак ці поняття різняться між собою. «Спілкування» є більш загальним, а «комунікація» позначає лише один із вияв спілкування.

Ф. Бацевич, визначає, що «спілкування в сучасному інформаційно-насиченому суспільстві виконує декілька функцій: *контактну* (встановлення атмосфери обопільної готовності передавати і сприймати повідомлення та підтримувати взаємний зв'язок до завершення акту спілкування); *інформаційну* (обмін інформацією, описами, запитаннями та відповідями); *спонукальну* (заохочення партнера, аудиторії або самого себе до виконання певних фізичних, фізіологічних, інтелектуальних, духовних та інших дій); *координаційну* (узгодження дій учасників спілкування щодо їх спільної діяльності); *пізнавальну* (адекватне сприйняття і розуміння змісту повідомлень, а також взаємне розуміння намірів, установок, переживань, станів один одного); *емотивну* («обмін» емоціями, збудження у партнера, аудиторії певних переживань, психічних станів тощо); *налагодження стосунків* (усвідомлення і фіксування свого місця в системі ролевих, статусних, ділових, міжособистісних стосунків); *впливову* (спрямування на зміну стану, поведінки, ціннісно-мотиваційної сфери партнера: намірів, поглядів, думок, рішень, уявлень, потреб, рівня активності, смаків, норм поведінки, оцінних критеріїв тощо), що у процесі спілкування ці функції тісно взаємодіють» (Бацевич, 2009: 33, 34).

Спілкування є індивідуальним за виконанням, завжди належить конкретним людям. Індивідуальність спілкування про- ступає у відборі мовних елементів, в улюблених синтаксичних конструкціях, у частотності вживання мовних засобів тощо. Тому при спілкуванні кожен викладач користується мовними елементами по-своєму. Тобто кожного викладача характери- зує власне спілкування, яке є суцільно індивідуальним та унікальним.

Викладач має багато працювати над оволодінням ефективного іншомовного спілкування. Знання, вміння, навички котрі особистість набуває й виробляє беззаперечно є важливим. Поряд з цим набуває поняття комунікативної компетентності, яка визначається багатьма чинниками та є багатоаспектним явищем.

Високу культуру спілкування демонструють комунікативно компетентні викладачі, особистості, які успішно застосо- вують арсенал морально-етичних норм і правил, вдало визначають характери студентів, з якими спілкуються (Сайтарли, 2007: 12).

Якісний професійний рівень викладання іноземної мови є одним з найважливіших критеріїв спілкування. Щоб спілкуватися, викладачу потрібно поєднувати за допомогою мовних засобів комунікативні та науково-пізнавальні цілі.

Як зазначає М. Кочерган «Мова є явищем суспільним. Мова створена й створена для того, щоб спілкуватися, а спілкування можливе лише в суспільстві. Щоправда, існують і інші комунікативні засоби, наприклад, жести й міміка. У мовознавстві навіть існує думка, що спочатку люди спілкувалися за допомогою жестів і міміки і лише згодом – звуковою мовою. Однак у звичайному людському спілкуванні жести й міміка є лише допоміжними супровідними щодо звукової мови засобами. Допоміжними засобами спілкування можна якоюсь мірою назвати музику й живопис, проте якими б досконалими вони не були, замінити мови не можуть. У кожній людині музика й живопис викликають свої враження, почуття, думки. А от спілкуючись за допомогою мови, всі люди приблизно однаково розуміють висловлене. Тому-то мову вважають найважливішим засобом людського спілкування. До того ж комунікативну функцію виконує не тільки звукове мовлення, а й написані чи надруковані тексти» (Кочерган, 2014: 18).

Професійна майстерність викладачів багато забарвлена. Навіть коротко охарактеризувати окремі «барви» важко, але про дві з них не можна не згадати. По-перше, це безумовно, бездоганне, досконале знання змісту дисципліни (тобто язык, який викладається), по-друге, це – мова. Остання часто є чи не єдиним засобом впливу на аудиторію, володіння її увагою, доведення до студентів фахових знань. Викладацькій риторичі треба вчитися і володіти нею. Мовленню викладачів органічно притаманні дисонанси: стилістичні, змістові, тональні та ін. Ще в стародавні часи Квинт Горацій Флакх казав: «*Sapere... stylum vertas*» («Стиль змінюй частіше»). Це застає слухачів зненацька, збуджує увагу, захоплює і сприяє запам'ятовуванню матеріалу (Кліменко, 2009: 75,76).

Стиль спілкування забезпечується багатством його форм. У мові є багато слів, використання яких робить спілкування кожної людини багатшим, виразнішим, різноманітнішим. Урізноманітнюють спілкування й фонетичні варіанти слів. Багатство та різноманітність спілкування виявляються на лексичному, фразеологічному, словотвірному, граматичному й стилістичному рівнях. Про багатство спілкування судять насамперед по його лексичному складу. Лексичне і фразеологічне багатство формується словниками, художньої, наукової, суспільно-політичної літератури, усної народної творчості. Лексичне багатство вимагає не тільки засвоєння великої кількості слів, а й усіх можливих значень слова. Спілкування в тому чи іншому стилі враховує емоційне, психологічне, нормативне забарвлення слів та їх закріпленість за певним стилем (Пентиліук, Марунич, Гайдаєнко, 2017: 72, 73).

Отже, через комунікацію формується рівень спілкування. Мовою, виразом обличчя, жестами, інтонацією викладач передає ставлення до предмета обговорення, тим самим розкриваючи, свій рівень знання языка, який він викладає.

Цінності комунікативної якості – задовольнити потребу викладача у спілкуванні з колегами, студентами, обмін духовними, творчими поняттями, які пов'язані з можливістю навчатися, вдосконалюватися, розвивати особистісно-творчі здібності, вивчати світову культуру, займатися улюбленою справою, що дозволяють творче реалізуватися та розвинути особистісні риси. Ці цінності спілкування тісно взаємодіють між собою, а також може переважати одна чи декілька.

Майстерність викладача іноземної мови потребує особисту відповідальність за власне безперервне професійне вдосконалення та розвиток, творчий характер професійної діяльності, що сприяє підвищенню рівня організації навчального процесу викладання й вимагає враховувати та поєднувати аспекти іншомовного культурного досвіду, а також процеси взаємодії культур та народів (Borzenko, 2018: 24).

Навчання іноземній мові потребує наявність певного рівня якого необхідно досягти – це володіння мовою на рівні носія мови, тобто мова є предметом навчання. Варто відзначити, що саме заклади вищої освіти відіграють важливу роль у процесі розвитку іншомовної компетенції як у конкретній особистості, так і суспільстві в цілому, на який впливає такі компоненти, як: вивчення культури інших народів (традицій, звичаїв тощо); прилучення до цінностей світової культури; прагнення особистості до високого рівня володіння іноземними мовами при спілкуванні, що дає реалізувати свій потенціал для можливості активно працювати на світовому ринку.

Треба зазначити, що на сучасному етапі викладання, в умовах глобалізації та інформатизації перед викладачами іноземних мов стоять певні завдання по підвищенню вимог комунікативних ознак (логічність, точність, доречність, мовна етика), практичного володіння мовленням, яке змінюється від особливих здібностей, обстановки, складу учасників спілкування тощо.

Викладачі іноземних мов повинні при викладанні: володіти логікою висловлювання та викладу, враховуючи рівень знань, життєвий досвід, мовленнєву ситуацію; виховувати уміння логічно мислити; правильно використовувати синоніми, прийменники, займенники, дієприслівникові звороти та ін.; правильно будувати як прості, так і складні речення. Все це дає можливість виробити ставлення до якісного мовленнєвого спілкування, а також впливати на розуміння змісту висловлення, тобто засвоєння мови, тим самим підвищувати рівень мовлення. Міжкультурне мовлення – це повага, стриманість, врахування національних особливостей та морально-етичних аспектів суспільства мова якого вивчається.

Для підвищення рівня спілкування від викладачів іноземних мов вимагається використовування як точності мовлення, яка створюється, володінням мовленнєвих навичок, знанням мови, так і доречністю мовлення.

Осмислення думки може бути правильно виражене і так само сприйняте слухачами лише у тому разі, коли викладачі правильно використовують всі компоненти мови (системи її звуків, складобудови, словесного наголосу) та інтонації (органічної єдності пауз, логічної та емоційної функції наголосів, мелодики, темпу, ритму й голосового тембру). Інтонація є важливішим засобом зв'язку з ситуацією спілкування і контекстом висловлювання. У ній – серце і розум живого спілкування. Жодне живе спілкування без інтонації неможливо.

У процесі підвищення рівня спілкування для викладачів важливо використовувати автентичні джерела науково-популярної літератури періодичних видань, а також застосовувати новітні методи та засоби викладання іноземної мови. Надзвичайно важливу роль відіграє використання викладачами іноземних мов при викладанні, фразеологічних одиниць, які не тільки урізноманітнюють, збагачують, забарвлюють спілкування, точно відтворюють відображення предметів, понять, явищ, культури, суспільно-історичних особливостей народу, країни, а і є ключовим засобом подальшого пізнання мови та належного рівня спілкування.

Оволодіння комунікативним підходом лінгвістичного обігу не можливо без практики спілкування й використання інноваційних педагогічних технологій, які надають можливість автентичного спілкування. Підручники, різноманітні наочні матеріали, аудіо, відеоматеріали, комп'ютерні та технічні засоби дозволяють моделювати іншомовне середовище і стимулюють не тільки розвиток, а і сам процес спілкування. Швидкий розвиток нових педагогічних технологій та широка доступність інформаційних ресурсів потребують відповідного перегляду діяльнісного підходу до аналізу питань з проблеми спілкування викладачів іноземної мови.

Висновки та перспективи результатів дослідження. Таким чином особливості міжособистісного спілкування свідчать про його визначальну роль у житті особистості та суспільства загалом. Важливий показник професіоналізму викладачів при викладанні іноземних мов є вміння спілкуватися. Саме воно забезпечує виховний вплив на студентів. Спілкування включає належний рівень володіння мови, яка викладається, сприяє досягненню цілей та завдань, використовує весь набір лінгвістичного обігу комунікативного підходу: принципи, методи, прийоми, способи, та засоби викладання тощо.

Належний рівень спілкування викладачів при викладанні іноземних мов, має передбачати поглиблений лінгвістичний аналіз у загальному контексті сучасної освіти, а також постійний розгляд та систематизацію поглядів науковців.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Кліменко В. Нарис про гуманітаризацію технічних дисциплін. *Вища школа*. 2009. № 1. С. 76–80.
3. Кочерган М. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 304 с.
4. Пентиліук М. І., Маруніч І. І., Гайданенко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 224 с.
5. Сайтарли І. Культура міжособистісних стосунків : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2007. 240 с.
6. Слесик К. Комунікативна компетентність особистості педагога. *Імідж сучасного педагога*. 2005. № 9–10. С. 85–88.
7. Borzenko O. P. Features of professional development of foreign language teacher in the system of higher pedagogical education. *Modern Tendencies in the Pedagogical Science of Ukraine and Israel: the way to integration*. Israel : Ariel, 2018. Issue № 9. P. 23–29.
8. Grosse E. *Text und Kommunikation*. Stuttgart, Berlin, 1976.

References:

1. Batshevych F. S. (2009). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky [Basics of communicative linguistics]*. Kyiv : PC "Akademiya" [in Ukrainian].
2. Borzenko O. P. (2018). Features of professional development of foreign language teacher in the system of higher pedagogical education. *Modern Tendencies in the Pedagogical Science of Ukraine and Israel: the way to integration*, 9, 23-29 [in English].
3. Grosse E. (1976). *Text und Kommunikation*. Stuttgart, Berlin [in German].
4. Klimenko V. (2009). *Narys pro humanitaryzatsiiu tekhnichnykh dystsyplyn [Essay on the humanitarianization of technical disciplines]*. *Vyshcha shkola – Higher school*, 1, 76-80 [in Ukrainian].
5. Kochergan M. (2014). *Vstup do movoznavstva [Introduction to linguistics]*. Kyiv : PC "Akademiya" [in Ukrainian].
6. Pentyliuk M. I., Marunych I. I. & Haidaienko I. V. (2017). *Dilove spilkuvannia ta kultura movlennia [Business communication and culture of speech]*. Kyiv : Tsentri Uchbovoi Literatury [in Ukrainian].
7. Saitarly I. (2007). *Kultura mizhosobystisnykh stosunkiv [Culture of interpersonal relations]*. Kyiv : Akademvydav [in Ukrainian].
8. Slesyk K. (2005). *Komunikatyvna kompetentnist osobystosti pedahoha. [Communicative competence of the personality of the teacher]*. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of the modern teacher*; 9, 10, 85-88 [in Ukrainian].